

Miroslav Vaněk a Pavel Mücke

TŘETÍ STRANA TROJÚHELNÍKU

Teorie a praxe orální historie

ORÁLNÍ HISTORIE A SOUDOBÉ DĚJINY

KAROLINUM

Třetí strana trojúhelníku

Teorie a praxe orální historie

Miroslav Vaněk

Pavel Mücke

Recenzovali (1. vydání)

PhDr. Pavel Urbášek

doc. PhDr. Lukáš Valeš, Ph.D.

**Národní
plán
obnovy**

**Financováno
Evropskou unií**
NextGenerationEU

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

Publikace byla vydána za podpory Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy a Národního plánu obnovy v rámci projektu Transformace VŠ na UK (reg. č. NPO_UK_MSMT-16602/2022).

Na obálce Robert Oppenheimer dává rozhovor novináři během své návštěvy v Evropském středisku jaderného výzkumu CERN 25. června 1958.

Vydala Univerzita Karlova

Nakladatelství Karolinum

www.karolinum.cz

Fakulta humanitních studií

www.fhs.cuni.cz

Praha 2022

Edici Orální historie a soudobé dějiny řídí Miroslav Vaněk a Pavel Mücke

Redakce Vendula Kadlečková

Grafická úprava Jan Šerých

Sazba DTP Nakladatelství Karolinum

3., aktualizované a doplněné vydání

© Univerzita Karlova, 2022

© Miroslav Vaněk, Pavel Mücke, 2022

Cover photography © ČTK/KEYSTONE/STR, 2022

ISBN 978-80-246-5335-8 (Karolinum)

ISBN 978-80-246-5366-2 (pdf, Karolinum)

ISBN 978-80-7571-097-0 (FHS UK)

ISBN 978-80-7571-098-7 (pdf, FHS UK)

Univerzita Karlova
Nakladatelství Karolinum

www.karolinum.cz
ebooks@karolinum.cz

OBSAH

Předmluva ke 3. vydání	9
Předmluva ke 2. vydání	13
Úvod	16
1. Co je to orální historie?	18
Orální historie a její definice	18
Orální historie mezi metodou a oborem	22
Orální historie jako metoda kvalitativního historického výzkumu	24
„Objektivní“ versus „subjektivní“ fakta	26
Možnosti a limity orální historie	33
2. Orální historie a její vývoj	37
O dějinách... ..	37
... a využití lidských svědectví	38
Zrození orální historie – Spojené státy americké	42
Velká Británie – orální historie na křižovatce sociálních dějin	46
Itálie – ke kořenům věcí: orální historie a mikrohistorie	50
Německo – těžké „vyrovnávání se s minulostí“	53
Francie – dědictví školy Annales	57

Kanada – o velkém paradoxu	63
Finsko – orální historie v zemi lesů a tisíce jezer	67
Postsovětské orální historie a jejich kořeny: příklad Ruska, Ukrajiny a pobaltských zemí (Lotyšsko a Estonsko)	71
Indie – v rozpacích nad soudobými „dějinami nezávislosti“	82
Čína – orální historie v říši středu	86
Brazílie jako příklad vývoje latinskoamerické orální historie	90
Expanze a institucionalizace	93
Zrození a vývoj mezinárodní komunity: International Oral History Association (IOHA)	98
Strasti a slasti české orální historie	106
Hledání metod a smyslu: od sametové revoluce do konce devadesátých let	106
Bod zlomu: příběh Sta studentských revolucí	114
Na přelomu věků: léta 2000–2006	118
Šíření metody v nedávné minulosti a v současnosti (2006–2022)	125
3. Orální historie a studium paměti	136
Metamorfózy paměti	137
Paměť a orální historie	143
Specifika selektivity paměti(i)	145
4. Interview a životní příběh	150
Interview	152
Životní příběh (životopisná vyprávění)	153
Chronologický postup vyprávění	155
Strukturované životopisné vyprávění	157
5. Rozhovor	160
Příprava rozhovoru	160
Vypracování projektu	165
Fáze přípravy na rozhovor	166

Tazatel	167
Výběr narátorů	172
Kontaktování narátorů	173
Přípravný rozhovor	176
Místo rozhovoru	178
Příprava techniky	179
Vedení rozhovoru	180
První fáze rozhovoru	180
Druhá fáze vedení rozhovoru	183
Ukončení rozhovoru	185
Záznam/protokol o rozhovoru	186
Přepis rozhovoru	188
Redakce rozhovoru	190
Redakční úpravy otázek a vstupů tazatele – spíše v rovině doporučení	191
Redakční úpravy rozhovoru odehrávajícího se při dvou a více sezeních	191
Redakční úpravy gramatické, syntaktické a stylistické stránky rozhovoru	192
6. Analýza rozhovorů	196
Východiska analýzy a interpretace rozhovorů	196
Narátorova vlastní analýza a interpretace	201
„Cesty historikovy“ při analýze rozhovorů	203
Obsahová a psychologická analýza rozhovorů	206
Analýza smyslu sdělení v rozhovorech	209
Jazyková analýza rozhovorů	213
Analýza prostředí a nonverbálních projevů	217
7. Interpretace orálněhistorických pramenů	220
Proč interpretovat?	222
Některé otázky nad možností interpretace v orální historii	223
Hledisko pravdy a vytváření mýtů v orálněhistorické interpretaci	227
8. Etika a legislativa v orální historii	242

Etické zásady vedení orálněhistorického výzkumu	243
Orální historie a legislativa České republiky	254
Místo závěru aneb Perspektivy a limity v éře globálních otřesů	257
Přílohy	261
Seznam pramenů a literatury	299
O autorech	326
Summary	328
Resumen	331
Resümee	334
Jmenný rejstřík	337

PŘEDMLUVA KE 3. VYDÁNÍ

GLOBÁLNÍ OTŘESY A ORÁLNÍ HISTORIE

Na podzim roku 2014 jsme dopsali předmluvu k druhému vydání a popravdě jsme si mysleli, že pokud bude nějaké 3. vydání *Třetí strany trojúhelníku*, nebude další předmluvy potřeba. Domnívali jsme se, že orální historii, stejně jako historii soudobých dějin, čeká z hlediska teorie i praxe spíše poklidný vývoj, kdy se budeme věnovat pouze a jen rozvoji metody a novým tématům.

A najednou se neočekávaně objevil covid-19. A vše je jinak!

Je to poprvé v lidské historii, kdy pandemie nejen ovlivnila každého jednotlivého člověka na planetě v téměř jeden moment, ale také rozšířila, paradoxně díky různým lockdownům a izolacím, vzájemnou propojenost v bezprecedentním měřítku. Každý z nás se mohl díky internetu a mobilnímu telefonu seznámit s tím, jak si lidé na jiném kontinentu v pandemii stojí, jak reagují politici, zdravotníci, jaké řeší problémy „obyčejní lidé“. Z hlediska soudobých dějin není – od přelomového roku 1989 – v posledních 70 letech závažnější téma, než je éra „covidová“, resp. „postcovidová“. Oproti roku 1989 jde však z hlediska globálních dějin 20. a 21. století o mnohem více rezonující potenciální historický mezník. Covidová pandemie je připodobňována k tzv. španělské chřipce a ekonomické důsledky v podobě rostoucí inflace a zadlužování států, které se nyní postupně ukazují, představují zatím pouhou část pomyslného ledovce. Společnost se ocitá pod tlakem různě zapříčiněných, ale souběžně působících krizí – zdravotní, inflační, environmentální, ideologické, zásobovací i demografické. Pandemie může být první událostí v řetězci dalších katastrofických momentů, od prvotních zdravotních až po ekonomické a politické. Z dějin víme, že ve chvíli, kdy mnoho let ekonomika neroste a upadá, kdy ve společnosti dramaticky roste všeobecná nedůvěra k politickým reprezentacím, stoupá nebezpečí nástupu autoritativních vlád a diktatur a významně

se zvyšuje nebezpečí válečných konfliktů. Právě v době psaní předmluvy probíhá již 95. dnem válka na Ukrajině, která byla napadena Ruskem (v Rusku je válka označována za „speciální operaci“). V daném okamžiku nikdo z nás netuší, jak se tato lidská katastrofa, nemající v 21. století místo, podepíše na dalším vývoji regionu, resp. zda bude mít globální charakter. Samozřejmě, že na pozadí konfliktu vznikají desítky orálněhistorických projektů mapujících bezprostředně především lidské utrpení migrantů. Až nová generace historiků a historiček bude mít možnost zevrubně prozkoumat, zda jsou výše nastíněné globální procesy historicky podmíněné a do jaké míry se podobají procesům desátých, dvacátých a třicátých let minulého století.

Orální historici po celém světě od samého počátku pandemické krize usilují, aby zachytili tento klíčový okamžik v lidských dějinách a zdokumentovali rychlé změny, které otrásají našimi společnostmi. Doba covidová a snad již i postcovidová si vyžádala okamžitou reakci orálních historiků a historiček také u nás. *Centrum orální historie Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR* spolu se studenty a některými vyučujícími z magisterského programu *Orální historie – Soudobé dějiny Fakulty humanitních studií* již započali se sběrem základních dat (databáze autentických svědectví z doby pandemie a realizace rozhovorů ze všech proběhlých pandemických vln: jaro 2020 – jaro 2022).

Covidová krize měla dopad kromě vlastního tématu i na realizaci rozhovorů. Neočekávaně bylo potřeba nahraovat rozhovory „na dálku“ (online). Bylo nutné řešit dopad nového formátu na intersubjektivitu rozhovoru, která má v orální historii ústřední roli. Kromě různých technologických problémů (zoom připojení) jsme si uvědomili, že přechod „na dálku“ bude pravděpodobně bránit postupnému budování společného vztahu důvěry, umožňujícího „prohloubené vyprávění“ a „plně soustředěné naslouchání“. Skutečnost, že jsme „v tom všichni“, může ale naopak budování pozitivního vztahu mezi tazatelem a narátorem pomoci. I to jsou paradoxy pandemie.

Nová zkušenost, kterou jsme učinili, klade důraz na flexibilitu našich výzkumných návrhů a promýšlení nových metod, jejichž prostřednictvím se přizpůsobujeme novým situacím. Důležitý „pandemický mezník“ se týká měnících se časových perspektiv, které chceme zachytit v našich rozhovorech. Longitudinální přístup v orálněhistoricky vedených projektech může mít zásadní význam, například oproti krátkodobým novinářským zprávám, které se s dalším velkým tématem změní. Jako orální historici a historičky chápeme, že je důležité zachytit hned od začátku změny, které do života lidí přinesl nástup

pandemie, a v pozdějších fázích pak znovu a znovu sledovat rozhovory se stejnými lidmi. Hlavním důvodem je fakt, že se u narátorů, se kterými děláme rozhovory (stejně jako u nás) proměňuje vnímání, postupně se přesouváme do fáze „nového normálu“ a možná úplně zapomínáme na své počáteční reakce.

Právě časosběrnost je již pět let novým impulzem v české orální historii. Domníváme se, že nám v tomto ohledu patří světový unikát, kdy jsme se jako historici nechali inspirovat časosběrnými projekty psychologů, sociologů nebo filmařů-dokumentaristů. První projekt orální historie v České republice zakončený knihou *Sto studentských revolucí* se dočkal po dvaceti letech svého pokračování v knize *Sto studentských evolucí*. UVědomili jsme si, že longitudinální strategie otevírají možnost sledovat vývoj určitého jevu v čase, v tomto případě ve skupině vysokoškolských studentů, možnost poznat konsekvence jednotlivých jevů v životě člověka v kontextu času, sledovat vnější vlivy na život člověka, lépe pochopit chování jednotlivce díky dlouhodobému časovému kontextu.

Zmíněný časosběrný přístup přináší výzkumníkovi několik proti-čůdných zkušeností a pocitů. Na své výsledky čeká často velmi dlouho, bez garance, že bude mít k dispozici všechny své narátory, a bez garance, že jeho výzkum bude ještě třeba po dvaceti letech někoho zajímat. Na straně druhé jsou výzkumníci, kteří se podobnému výzkumu věnují, oceňováni pro svou trpělivost a bdělost a hovoří se o nich jako o „strážcích ohně“.

Pro orální historii jde zcela jistě o další z mnoha výzev, kterým v minulosti čelila a v budoucnu dozajista čelit bude. Stále se přitom učíme, jak být v naší práci preciznější, a to v každé etapě orálněhistorického výzkumu. V případě časosběrného přístupu před námi stojí dosud nepřilíš probádané cesty.

V Praze, 25. 5. 2022

PŘEDMLUVA KE 2. VYDÁNÍ

O SOUBORECH SKELETŮ A BADATELSKÝCH SBÍRKÁCH,
NEJEN ENTOMOLOGICKÝCH

Obliba orální historie rok od roku roste. Je to pochopitelné. Příběhy, které o sobě vyprávíme, příběhy, které posloucháme, vypovídají o životních zkušenostech, o materiálních i metafyzických otázkách lidského bytí. Aktivují představivost a podněcují touhu porozumět sobě samému, druhým i světu, v němž žijeme. A v té touze po porozumění jde o otázky zásadní: Kdo jsme? Kam jdeme? Co považujeme za dobré, a co za špatné? Co nás činí šťastnými, a naopak nešťastnými? Proč děláme právě to, co děláme? Proto všichni příběhy potřebujeme.

U orální historie pak nejde jen o příběhy samotné, ale i o jejich interpretaci. Právě interpretace (ať již vědecká, či obecně lidská) totiž ukazuje nové cesty, jak porozumět lidskému bytí. Příběh dává klíč k uchopení života. Je tomu tak díky úžasné schopnosti mysli téměř v čemkoli najít jistý smysl, téměř na každý jev naroubovat nějaké vysvětlení. Bez příběhů a jejich interpretací by byl lidský život chudší, možná i smutnější a rozhodně méně lidský. Lidské příběhy však v sobě zároveň obsahují i pověstné čertovo kopýtko, klamou: klamou ty, kteří vyprávějí, ty, kdož poslouchají, a klamou posléze i badatele a badatelky. Především proto, že všichni pomocí příběhů s oblibou věci shrnujeme a zjednodušujeme a (často nevědomky) redukuje-me. Jde o v literatuře již dříve popsany klam narativity související s náchylností k přílišné interpretaci a se zálibou v celistvých, uzavřených a srozumitelných příbězích, kterým někdy (ne vždy) dáváme přednost před neučesanými „fakty“. I tento rozměr vzpomínkových vyprávění je třeba mít při uvažování i praktikování orální historie na paměti.

Právě pro to, že jsou lidské příběhy tak mnohvrstevnaté, i proto, že lidská mysl disponuje nevyčerpatelnými schopnostmi vysvětlení a interpretace, má orální historie obrovský potenciál a vyvolává v nás

stále nové a nové otázky, přičemž ale ty základní zůstávají. Patří mezi ně nejen témata lidské existence či „malých“ osudů na pozadí „velkých“ dějin, ale i problematika, respektive význam odborné a lidské kvalifikace výzkumníků a výzkumnic, kteří se na cestu bádání pomocí orální historie vydají. Jde o to, že bez odborné kvalifikace a etického přístupu k výzkumu je sice možné „nasbírat“ řadu příběhů, nelze jim však porozumět v jejich celistvosti. Bez odbornosti a znalosti kontextu budou příběhy jen výběrem „životních milníků“, v horším případě „veselých či smutných historek“ ze života narátorů. A při porušování etických zásad vedení rozhovoru (či dokonce při jejich naprosté absenci) nás dříve nebo později dohoní neodbytné myšlenky o zneužití či využití narátorů a narátorek kvůli vlastní sobecké touze po prospěchu, zisku či pomíjivé slávě.

Symbolika příměru z oblasti geometrie, který jsme použili v názvu knihy, tedy trojúhelníku, je vysvětlena v předmluvě k prvnímu vydání. Pro druhé vydání jsme vybrali příměr ze sféry zoologie, konkrétně entomologie. Ač to na první pohled není zřejmé, tato věda zabývající se studiem hmyzu nabízí mnohé paralely s bádáním ve sféře orální historie. Entomolog se, kromě jiných činností, snaží při svém výzkumu především shromáždit (nasbírat) co nejvíce exemplářů hmyzu. Samotné smýkání sítkou po loukách se snahou „ulovit“ co nejvíce brouků nebo třeba motýlů by však bez dalšího odborného zpracování (popisu a výkladu) bylo bezúčelné. To, co vznikne sběrem, totiž není skutečnou vědeckou sbírkou, ale jen záramovanou (byť třeba i velmi krásně záramovanou) vitrínou vystavující soubor skeletů, neživou masu mrtvého hmyzu. Až teprve označení jednotlivých druhů, tříd a podtříd, popis výskytu a širší porozumění smyslu existence daného organismu v konkrétní lokalitě přináší vědecké poznání a posunuje „motýlí hřbitov“ na úroveň skutečné badatelské sbírky. Tolik paralela k odbornosti mezi entomologií a orální historií.

A pokud jde o téma etického přístupu? Je velký rozdíl v tom, je-li hmyz z pohledu vědy eticky, šetrně usmrčen, nebo je-li do budoucí „vitríny“ připíchnut tak říkajíc „zaživa“. Samozřejmě, že v orálně-historickém výzkumu narátory a narátorky neusmrcujeme (ani šetrně, ani nešetrně). Ta paralela je v něčem jiném: týká-li se výzkum živých bytostí, vždy je potřeba uvědomit si, jak moc může lidem, kteří se rozhodli sdílet s námi své příběhy, ublížit necitlivý zásah a neetický přístup k vedení rozhovoru, k realizaci celého výzkumu. A tak všem čtenářům a čtenářkám, zájemcům o orální historii přejeme, aby se i díky druhému vydání *Třetí strany trojúhelníku* posunuli v dovednosti

našeho řemesla zase o kousek výš. A především bychom si přáli, aby se s pomocí historie (i historie orální) posunuli dál ve vlastním poznání, a to i díky životní moudrosti zprostředkované svými narátory a narátorkami.

V Praze, 15. 10. 2014

ÚVOD

Před čtyřmi lety, když jsme dopisovali poslední metodicko-teoretickou publikaci o orální historii a jejím využití při studiu soudobých dějin, bychom si byli nepomysleli, že budeme tak brzy vydávat knihu novou. Kromě pragmatických důvodů (poslední kniha *Naslouchat hlasům paměti* stejně jako publikace starší – *Orální historie ve výzkumu soudobých dějin* a *O orální historii s jejími protagonisty* – jsou již zcela nebo téměř vyprodány) zde byl i důvod odborný. Orální historie ve světě udělala další krok kupředu; česká orální historie tomuto trendu zdatně sekundovala, a dokonce se stala jednou z vůdčích sil v mezinárodní komunitě orálních historiků reprezentovaných stavovskou organizací International Oral History Association (IOHA).

Kniha, kterou držíte v rukou, navazuje na dříve publikované práce, o nichž byla řeč, a čerpá z nich některé znalosti. Přináší však takové množství nových poznatků, že nelze mluvit jen o jakémsi „upgradování“ posledně vydaného průvodce po orální historii, ale od začátku bylo jasné, že bude třeba přemýšlet o publikaci nové. Samozřejmě, že některá stanoviska, předpisy a doporučení zůstávají stejné.

V této knize jsme usilovali podat nejenom teoretický a historiografický náhled na problematiku orální historie, ale snažili jsme se rovněž shrnout nejnovější trendy v oblasti metodologie a metodiky vedení rozhovorů, v jejich analýze a následné interpretaci. V neposlední řadě jsme chtěli touto formou zprostředkovat čtenářům a čtenářkám své osobní zkušenosti z dlouholetého bádání v oblasti novodobých a soudobých dějin. Výsledná publikace je z našeho pohledu jakýmsi splněným domácím úkolem, který odevzdáváme nejen kolegům, kteří po podobné práci volali, ale zejména všem studentům vysokých škol humanitního zaměření.

Jako zajímavý se snad může jevit i samotný zrod této knihy. Publikace vznikala v poslední třetině tohoto roku v průběhu nesčetných

telefonických a e-mailových debat na lince Praha–Aarhus (Dánsko). Třetí stranou, kterou vznikl pomyslný „trojúhelník“ míst vzniku, se pak stala účast obou autorů na konferenci Oral History Association v Denveru (Colorado, USA) v září 2011. Zámořský pobyt, resp. vystoupení jednoho z nejuznávanějších orálních historiků Michaela Frische daly definitivní název i naší knize. M. Frisch zde totiž ve svém nedlouhém diskusním příspěvku velmi srozumitelně a výstižně popsal vztah orální historie k dalším veličinám, bez nichž se nelze při naší práci obejít, k „velkým“ dějinám „událostním“, resp. k problematice paměti. Jeho slova před sálem zaplněným zhruba třemi stovkami posluchačů by se dala parafrázovat zhruba takto:

Trojúhelník je možno obecně vnímat jako schéma zobrazující tři základní zdroje a přístupy, z nichž vznikají dějiny jako celek a historický produkt. První vrchol je lidské prožívání minulosti a jeho laické podání, tzv. life story nebo v širším pojetí paměť (individuální, kolektivní etc.). Druhý vrchol jsou „klasické“ dějiny velkých událostí a procesů (event history), třetím vrcholem pomyslného trojúhelníku je pak spojnice obou přístupů, orální historie se vším, co přináší...

Právě orální historie opřená o další dva pilíře a vrcholy může těžit ze začlenění příběhu do kontextu, srozumitelného širokému publiku – přichází totiž se schopností poznávat historii v komparativní perspektivě (tj. co mohou mít například společného prožitky lidí, kteří zažili občanskou válku v USA, druhou světovou válku, válku v Iráku či v Afghánistánu, události 11. září 2001 nebo české, moravské a slezské povodně doby nedávné).

Domníváme se, že schéma rovnostranného trojúhelníku je přesným geometrickým zobrazením, v jakém orální historii a její postavení vnímáme i my, a proto jsme se jej rozhodli využít i při psaní této knihy.

1. CO JE TO ORÁLNÍ HISTORIE?

Otázka, již si musíme napřed položit, nemá zcela jednoznačnou odpověď. Slovní spojení, které mnohým může znít v uších jako protimluv, se zakládá na prastaré skutečnosti, že obrazy minulého dění si lidé mezi sebou předávali prostřednictvím mluveného slova – sdělují totiž něco podstatného, nevyhýbají se konfliktům ani pochybnostem, které svět staví před jednotlivce i společnost. Laicky a zcela v elementární rovině řečeno, orální historie je obraz (lidské) minulosti popsany vlastními slovy.

ORÁLNÍ HISTORIE A JEJÍ DEFINICE

Kdybychom chtěli orální historii přesněji definovat, pak by výsledné znění mohlo mít zhruba následující podobu: Jedná se o řadu propracovaných, avšak stále se vyvíjejících a dotvářejících postupů, jejichž prostřednictvím se badatel v oblasti humanitních a společenských věd dobírá nových poznatků, a to na základě ústního sdělení osob, jež byly účastníky či svědky určité události, procesu nebo doby, které badatel zkoumá, nebo osob, jejichž individuální prožitky, postoje a názory mohou obohatit badatelovo poznání o nich samých, případně o zkoumaném problému obecně.

Jinak řečeno, jádrem orální historie je paměť, ve které může být konzervován význam a ze které je možné také význam extrahovat. I proto orální historie může posléze pomocí nahrávaných interview shromažďovat vzpomínky a osobní komentáře z jejího pohledu relevantních aktérů. Obecně se interview v orální historii skládá z interakce mezi dobře připraveným tazatelem a dotazovaným, která je zaznamenávána audio- nebo video-formou. Nahrávky interview jsou

poté přepsány, shrnuty nebo okódovány a následně uloženy v knihovně nebo archivu k budoucímu využití. Takováto interview mohou být použita pro výzkum, excerpována v publikacích, video- nebo rozhlasových dokumentech, výstavách, v muzeích, divadelních představeních nebo jiných formách veřejné prezentace. Nahrávky, přepisy, katalogy, fotografie a související dokumentární materiály mohou být také vystaveny např. na internetu, ovšem za předpokladu zachování etických standardů. Důležité je poznamenat, že orální historie je systematickou prací, která nezahrnuje náhodná (a často i např. tajná a „investigativní“) nahrávání, stejně tak se netýká zaznamenaných hovorů, odposlechů, nahraných osobních poznámek nebo jiných zvukových a audiovizuálních nahrávek, které postrádají dialog mezi tazatelem a dotazovaným.¹

Aby se orální historikové vyhnuli obvyklým chybám, postupně vypracovali standardy pro vedení interview a určili principy pro etické zacházení s dotazovanými. Vzhledem k tomu, že orální historie je natolik dynamický a kreativní obor, který nemůže být zcela zachycen jednou definicí, pro každou ze zásad byly vypracovány jisté výjimky, ovšem vždy s vědomím dodržení základních etických kritérií. Nápadití tazatelé neustále vyvíjejí a sdílejí nové metody a použití orální historie, a proto i každá metoda orálněhistorického procesu nebo každá metoda vedení rozhovoru reflektují specifické cíle daného projektu, dostupnost zdrojů a další praktické okolnosti.²

Terminologie využívaná orální historií je podobně jako v mnoha dalších společenských a humanitních vědách dosti proměnlivá. V této chvíli si tedy dovolíme ještě malou odbočku a zastavíme se u využívaného pojmosloví včetně ne vždy zcela vřele přijímaného názvu „orální historie“. Pojednání na toto téma by dokázalo naplnit stránky další knihy, a proto se o této otázce zmíníme jen v základních konturách,

-
- 1 Jednu z nejpřiléhavějších definic ve své době podal americký historik Charles T. Morrissey. Viz Charles T. Morrissey: Why Call It 'Oral History'? Searching for Early Usage of a Generic Term. *Oral History Review* 8 (1980), s. 20–48; viz též David Dunaway – Willa Baum: Introduction. In: David Dunaway – Willa Baum (edd.), *Oral History: An Interdisciplinary Anthology*. Nashville, American Association for State and Local History 1984, s. XIX–XXXIII; též Charles T. Morrissey: Beyond Oral Evidence: Speaking (Con)structively About Oral History. *Archival Issues* 17, č. 2 (listopad 1992), s. 89–94.
  - 2 Principy a standardy Asociace pro orální historii, které jsou přetištěny v přílohách této knihy.

neboť o ní vedla vášnivé debaty řada zainteresovaných odborníků do slova napříč generacemi, obory, státy i kontinenty.³

Termín „oral history“, o jehož přesné autorství se dodnes vedou spory, pochází z prostředí Severní Ameriky, jedné z kolébek tohoto směru bádání. I přes svou vágnost a nepřesnost se nakonec velice ujal, zejména pak spolu s expanzí orální historie po druhé světové válce a díky činnosti amerického spisovatele, novináře a historika Allana Nevinse a jeho spolupracovníků z Kolumbijské univerzity v New Yorku. Od počátku až do současnosti je důležitý záznam rozhovorů, které jsou později přepsány. Ve sbírkách se tak ve zvukové i písemné (a někdy i audiovizuální) podobě zachovávají tyto z historického pohledu významné vzpomínky, které jsou dále využívány k výzkumným účelům. Termín samotný i další terminologie stále populárnější a „zakademičtěl“ orální historie prošly během desetiletí „ohněm“ debat i v českých zemích. Čeští historikové se i přes návrhy některých alternativních termínů jako „vyprávěné dějiny“ (Milan Otáhal a Miroslav Vaněk) nebo „mluvená historie“ (Zdeněk Beneš) nakonec shodli na konsenzu využívání do češtiny přeloženého sousloví orální historie (ačkoli několik příslušníků české badatelské obce pod vlivem „západního kánonu“ i nadále používá výraz „oral history“ v nesklonné podobě).⁴ Není přitom vyloučeno, že se v našem prostředí časem uchytlí jiný, třeba i přílehavější název. Diskuse nad „pojmoslovnou čistotou“ by však rozhodně neměly zastínit reálné výsledky badatelské práce, které byly, jsou a budou prostřednictvím orální historie dosahovány.

Pokud jde o termíny, je na tomto místě třeba vyjasnit i užívání termínů pro osoby, jež spolu rozhovor vedou: „tazatel“ a „narátor“, s vědomím, že oba tyto termíny by bylo možno z jazykového i věcného hlediska zpochybnit.

Pod pojmem tazatel máme na mysli historika (společenského vědce) – odborníka v orální historii, který v rámci určitého projektu vede rozhovory s vybranými jednotlivci. Úloha „tazatele“ se nevyčerpává pouhým „kladením otázek“, neboť kvalifikovaný tazatel vstupuje do rozhovoru řadou dalších slovních i nonverbálních projevů (přítakání,

3 O genezi pojmu „oral history“, potažmo debatách o orálněhistorické terminologii viz např. Charles T. Morrissey: Riding a Mule Through „The Terminological Jungle“: Oral History and Problems of Nomenclature. *The Oral History Review* 12 (1984), s. 13–28; viz též Miroslav Vaněk: *Orální historie ve výzkumu soudobých dějin*. Praha, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR 2004, s. 19–26.

4 Nejnověji viz např. Lucie Štorchová a kol.: *Koncepty a dějiny. Proměny pojmů v současné historické vědě*. Praha, Scriptorium 2014, s. 15, 253, 291 a 313.